

Vallverdú que té molt poc a veure amb aquell crític furibund i militant d'altres temps que llegia ambdós poetes com a models de poesia social.

Conclusions

En relació amb la poesia catalana dels anys seixanta, doncs, «Nous Horitzons» explicita d'una manera precisa el que hem anomenat fases de *programació* (1960-1964) i de *desprogramació* (1965-1968) del *Realisme històric*. La col·laboració continuada i militant entre 1960 i 1964 de personatges com Josep M. Castellet i Francesc Vallverdú, directament implicats en l'intent de configurar un moviment renovador en la poesia catalana, les aportacions ideològiques i programàtiques dels quals tracen en un primer moment

les pautes de l'ideari cultural de la revista, converteixen «Nous Horitzons» en una plataforma d'expressió i de difusió d'una poesia realista i social, engatjada amb el seu temps històric. En aquest sentit, la plataforma fins i tot palesa la necessitat d'ampliar la gènesi del *Realisme històric* preconitzat per Molas i Castellet el 1963 fins a l'any 1960. Posteriorment, de 1965 en endavant, la desradicalització de la plataforma, motivada per l'allunyament o pel desgast ideològic dels seus màxims inspiradors culturals, permet l'aparició d'altres propostes que, partint de dins mateix del corrent realista, proven de superar-ne les limitacions. En altres paraules, «Nous Horitzons» reflecteix en les seves pàgines i participa de l'evolució de la poesia, de la literatura catalana dels anys seixanta.

JUST ARÉVALO

Codificació ortogràfica: el cas galleg, entre el portuguès i l'espanyol, per *Oscar Díaz Fouces*

0. Pretext

El diari galleg «Faro de Vigo» recollia el dimecres, 17 de gener de 1996, a la pàgina 5, la següent informació: «*Un grupo de gallegos pidió ayuda a Soares para la unión con Portugal.*» Malgrat l'ús poc afortunat del pretèrit indefinit espanyol, la referència a (Mário) Soares, el president de la República Portuguesa que havia estat rellevat en el seu càrrec tot just feia uns quants dies per Jorge Sampaio, resultava prou entenedora: la notícia en qüestió era ben recent. En llegir l'article descobrim algunes dades interessants. Primer, que un dels promotors del manifest és el professor galleg Manuel Zebral Lopes. Segon, que el professor Zebral és representant de dos-cents col·legues agrupats en el col·lectiu *Docentes contra a Repressão Lingüística*. Tercer, les seves paraules textuais: «*Si la señal de identidad que más nos identifica como ciudadanos es la lengua y si la portuguesa es aquella que nos resulta más próxima, entonces somos portuguesas.*» Em consta que aquesta notícia no va tenir cap mena

de ressò a les publicacions periòdiques catalanes. De la mateixa manera que em consta que la gran majoria dels catalans (una bona part de l'elit il·lustrada, fins i tot) ignoren que hi ha col·lectius a Galícia que, malgrat les pressions oficials, malden per fer efectiva la reunificació lingüística amb la resta del seu diasistema històric, el luso-brasil·ler. I estic convençut que només uns quants erudits saben (recorden) que l'escriptor i periodista de Castellbell i el Vilar, Ignasi Ribera i Rovira, a més de traduir al català una excel·lent selecció d'autors portuguesos, va tenir temps de publicar un llibre amb el títol prou transparent de *Portugal y Galicia, nación*. De fet, em sembla que, de Catalunya estant, Galícia esdevé una mena d'illa boirosa on una majoria estadísticament abassegadora de gallego-parlants nadius hauria de garantir la pau lingüística i un procés normalitzador decididament envejable. Com que això no és ben bé la veritat, potser valdrà la pena fer una mica d'història. D'història amb minúscules, si m'ho permeteu, perquè —ara com ara— no està

gens ni mica clar qui l'haurà d'escriure. Ni com l'haurà d'escriure.

Abans de la revolta franquista el gallec encara no disposava d'unes pautes normatives acceptades pel conjunt dels usuaris. I, és clar, el llarg parèntesi que va venir a continuació no resultava el context més adient per a un debat d'aquestes característiques. Aquestes dues obvietats determinen, de fet, la situació posterior. A les acaballes de la dictadura una institució nascuda a començament de segle per iniciativa del món de la immigració, la *Real Academia Gallega* (RAG, amb el nom original en espanyol), pren consciència de la situació i elabora una normativa ortogràfica per al codi autòcton amb unes característiques ben particulars: unes normes subsidiàries de les de la llengua castellana, suposant un bon coneixement d'aquestes per part dels hipotètics usuaris. Fins al punt que una «norma supletòria» adverteix que en els casos que no s'hagi previst servir com a supletòries les normes usuales de l'ortografia castellana. L'octubre de 1982, una versió lleugerament modificada d'aquesta proposta normativa sortirà al carrer, editada per la mateixa RAG i un organisme universitari interdepartamental, l'*Instituto da Língua Galega* (ILG). Finalment, el «Diario Oficial de Galicia» núm. 36, de 20 d'abril de 1983, inclou l'oficialització (literalment) per decret (173/1982, de 17 de novembre, *Sobre a normativización da lingua galega*) de l'articulació normativa que passem a anomenar, seguint una terminologia habitual, *isolacionista*.

Paral·lelament, diversos col·lectius aïraran elaborant propostes alternatives que parteixen de la voluntat d'acostar l'ortografia gallega al model usual per a la llengua portuguesa. El grup més destacat, l'*Associação Galega da Língua* (AGAL), constitueix l'avantguarda del corrent anomenat *reintegracionista*. I el seu *Prontuário ortográfico galego*, de 1985, n'és encara el referent teòric més clar.

Podríem pensar que el debat queda reduït a les dues propostes normatives que tot just acabem de presentar. Les coses, però, no són tan simples com això. Existeix tota una gradació de posicions intermèdies (conegudes com *os mínimos*

—'els mínims'), a més d'alguns col·lectius que reivindiquen l'adopció a Galícia de les normes ortogràfiques consensuades entre els representants dels països oficialment lusòfons a Rio de Janeiro (1986) i Lisboa (1990) —els *Acordos Ortográficos da Lusofonia*— i, finalment, alguns sectors (tot i que irrellevants, des del punt de vista representatiu) que defensen l'adopció de criteris estrictament fonètics per a la normativització del gallec. Un panorama prou complicat, certament. Fins al punt que no és gens estrany que un estudiant (de) gallec estigui exposat al llarg del seu període de formació acadèmica a dos o tres *inputs* ortogràfics contradictoris. Per bé que la normativització no és habitualment el factor més rellevant dels canvis sociolingüístics, la seva absència —o la manca de consens a propòsit de les seves línies mestres— pot operar com un important entrebanc en els processos d'agençament lingüístic. I tot sembla indicar que el gallec n'és un bon exemple.

1. La teoria de la pràctica isolacionista

La filosofia isolacionista es concentra en un seguit de valors que han estat hàbilment caracteritzats per Henrique Monteagudo (1990:305-308). Són els següents:

a) L'isolacionisme defineix l'autenticitat del gallec d'acord amb les seves varietats actuals (al nord —o a l'est— de la frontera amb Portugal), de la síntesi superadora de les quals n'hauria de sortir la norma estàndard.

b) La fidelitat a la tradició es té en compte, però es refereix a l'època moderna i contemporània (a partir del segle XIX, per tant), més que no pas a la medieval.

c) Són subratllats el caire integrador i l'identificador de la llengua, enfront de l'amplitud comunicativa i el diferencialisme envers el castellà. Respon a aquest criteri la codificació com a normativa de «la llengua que ara es parla», pel que fa als usos orals. Quant a l'ortografia, es justifica la regularitat fonològica i el fet que la competència assolida resulti

compatible amb la que correspon al castellà (Monteagudo & Santamarina 1993:159). El sacrifici de l'amplitud comunicativa quedaria compensat pel fet de disposar d'una llengua útil per a la comunicació internacional de gran abast, el castellà (Monteagudo 1990:307).

La norma isolacionista assumeix com a objectiu refermar els trets més específics del gallec, amb la voluntat que esdevingui un marc referencial autònom. Parteix de la premissa que el mateix codi que ha satisfet històricament la funció d'identitat serà susceptible de vehicular funcions més elevades, un cop *elaborat*, entenen *elaboració* en el sentit d'*Ausbau* proposat per Heinz Kloss (1978). De fet, el bloc teòric més important del corrent isolacionista correspon a l'intent de definir el gallec com a *llengua per elaboració* (*Ausbausprache*).¹ D'acord amb l'opinió de Monteagudo & Santamarina (1993:175; Santamarina 1994:73), el gallec es trobaria ara mateix en el nivell 7 d'elaboració. Recordem que en la teorització klossiana les varietats elaborades, en la seva progressió cap a l'estatus de llengua *Ausbau*, recorren diversos estadis d'acord amb els usos que són susceptibles de vehicular (Kloss 1978:46-55). En el cas que ens ocupa, el nivell 7 correspon a una llengua vehicular per a la prosa científica relativa al propi grup, però no encara per a les ciències humanes (nivell 8) o les exactes (nivell 9).

Podem dir que l'aparell teòric més recent —i més treballat— del corrent isolacionista accepta la filiació gallego-portuguesa del gallec i en reivindica la individualitat a partir, precisament, de l'elaboració que experimenta. Com que els motius que són aduïts per a promoure'n la individualitat i l'elaboració són els mateixos (el gallec és una llengua per ela-

boració perquè s'està elaborant perquè sigui una llengua per elaboració) i el perill d'esdevenir un argument circular és prou evident, el sector isolacionista ha destil·lat un discurs legitimador que prioritza la comunió dels ciutadans gallecs amb el seu propi codi, fent que esdevingui *exclusiu* i, alhora, *immediatament accessible*. Tots dos factors haurien de tendir a afavorir una ràpida extensió de l'ús, mitjançant la fàcil *nativització* dels sectors al·lòctons i la *cultivació* dels autòctons, que s'haurien de traduir en la generació d'un espai simbòlic gallec autònom; en síntesi, hauria estat prioritzat el component de solidaritat grupal del concepte de lleialtat lingüística.² De manera que no ens hauria de sobtar que l'elaboració que pretenen sigui mínima. La qual cosa, tanmateix, no és més que un miratge: més enllà de la codificació ortogràfica, hi ha la que afecta el lèxic, la fonètica, la gramàtica —en sentit ampli—, a més del desenvolupament estil·lístic. Totes aquestes operacions no resulten gens trivials quan hom intenta guanyar per al codi autòcton nous adults nativitzats³ o quan hom pretén ampliar-ne l'abast funcional. No és sorprenent, per exemple, que s'hagi d'advertir als mediadors (i als usuaris en general) quin és l'ordre correcte d'aparició dels pronoms respecte al verb; ni ho és que s'intenti depurar la llengua d'estrangerismes; ni, en fi, que s'hagi d'operar la selecció de les formes que han d'esdevenir referencials o els procediments morfològics normatius. Com a resultat, és lògic (és desitjable, fins i tot) que es produeixi un distanciament entre l'estàndard i els usos col·loquials, ja

2. Miquel Pueyo (1991:37) ha proposat d'aïllar els següents factors, dins de l'etiqueta *lleialtat lingüística*: resistència a la substitució, vitalitat i solidaritat grupal (a propòsit de l'ús); rebuig de les interferències lingüístiques, estandardització i estatus social (a propòsit de l'estructura).

3. Sánchez Carrión (1987: 35-66) distingeix diversos recorreguts de socialització lingüística. El primari va de l'ús a la motivació i és propi dels nadius que arriben a prendre consciència de la pròpia identitat lingüística (nadius culturitzats). El secundari, que va de la motivació a l'ús, correspon als adults al·lòctons que aprenen la llengua per motius instrumentals o ideològics, però en qualsevol cas motivacions extrínseques, racionals o induïdes (adults nativitzats). Tots plegats configuren l'espai simbòlic d'una llengua donada.

que precisament és això el que caracteritza l'estàndard. Com assenyala C. Alvarez Cáccamo: «[...] *pese ás aparentes diferencas entre as diversas propostas de galego normativo, hai moitas menos diferencas entre elas cás que hai entre unha calquera destas propostas e unha calquera das falas coloquiais*» (citat per Mauro Fernández 1991:245).

El mateix autor constata, a partir de l'experiència d'entrevistes entre alumnes de doctorat i parlants espontanis, que les interaccions més espontànies s'obtenen quan l'entrevistador parla *castellà*. Quan ho fa en gallec, «*as dificultades non residen tanto na intercomprensión dos contidos como na inseguridade que se produce no entrevistado con respecto á súa fala*» (Mauro Fernández 1991:245).

Aquesta situació s'explica, precisament —i paradoxalment—, en virtut de la funció de marc de referència de la llengua estàndard.⁴ D'altra banda, difícilment un estàndard que resultés idèntic a la parla col·loquial (cosa que, a més, resulta impossible per definició) podria generar adhesions simbòliques que estimulessin la funció de prestigi. De fet, l'existència d'un estàndard prestigiós exerceix un efecte discriminador sobre la comunitat corresponent, en determinar una classificació dels usuaris d'acord amb llur nivell de competència,⁵ fins al punt que en els primers estadis de la invasió d'un codi

al·lòcton, el prestigi podria tenir un paper determinant si era percebut com un mecanisme d'ascens social. Insistent encara en la mateixa qüestió, alguns estudiosos s'han referit a la relació entre prestigi i *dificultat d'adquisició* (Joseph 1985): la necessitat d'esmerçar una quantitat de temps i recursos importants per a assolir la competència en un codi estaria estretament relacionada amb la manera com és valorat pels usuaris.

De fet, aquest que acabem de comentar és segurament un dels punts més sensibles en la proposta normativa oficial a Galícia. Així, i pel que fa a la codificació gràfica estricta, les diferències amb la norma castellana són realment poc significatives (i sovint sistemàtiques). De fet, el gran repte que ha d'enfrontar l'isolacionisme és la dificultat de no portar el gallec a l'òrbita de l'espanyol, tot fugint de la del (galaico-) portuguès, de mantenir la integritat de la funció separatista.⁶ Els casos que afecten la codificació lèxica i gramatical palesen aquesta dificultat. La taula següent ho exemplifica:

«lusismes» proscrits v	<i>gallec normatiu</i>
o radio	a radio
equipa	equipo
tixolo	ladrillo
dicer, escreber, sofrer	dicir, escribir, sufrir
dia feriado	dia de festa

En sentit contrari, no és gens difícil, ans al contrari, caure en la complicitat amb el portuguès estàndard, en fugir dels castellanismes lexicals:

<i>castellanismes proscrius</i>	<i>gallec normatiu</i>
dirección	enderezo

4. D'acord amb el model dissenyat per Paul Garvin (1956), a partir de les propostes dels lingüistes del Cercle de Praga, la llengua estàndard es caracteritza pels següents factors: dues propietats estructurals, *estabilitat flexible* i *intel·lectualització*; quatre funcions, tres de simbòliques (*unificadora*, *separatista* i *de prestigi*) i una d'objectiva (*marc de referència*); finalment, tres actituds que suscita entre la comunitat lingüística: *lleialtat lingüística*, *orgull* i *consciència de la norma*. Posteriorment, Garvin (1973) afegirà encara la funció *participativa*. La funció de marc de referència (*Frame-of-Reference Function*) indica que la llengua estàndard actua com a referent, com a paradigma de correcció lingüística, en quant *codificada*. Vegeu una bona descripció del model de Garvin a Falcón (1988).

5. Segurament és en aquest sentit que cal entendre el concepte, desenvolupat per Xavier Lamuela, d'*establiment* d'una llengua: «el procés d'establiment d'una llengua dins d'una societat modernitzada és el que li atorga la funció discriminant principal, característica d'aquesta mena de societat» (Lamuela 1994:[56-58], 108)

6. Vegeu més amunt la relació de funcions de la llengua estàndard proposada per Garvin. La funció separatista —contrària de la unificadora— actua oposant la llengua estàndard a la resta de llengües. Una conseqüència evident serà la càrrega simbòlica-afectiva amb què quedarà connotada. En els casos d'estàndards emergents genèticament propers i políticament distanciat, no és inusual que la funció separatista es tradueixi en un sistema de filtres sobre el procés de codificació, de manera que s'opti sistemàticament pels trets que més contribueixin a individualitzar el nou estàndard.

fecha	data
telefonar	telefonar
albañil	albanel ⁷

Un altre punt conflictiu de la proposta isolacionista és, probablement, el tercer dels apuntats per Henrique Monteagudo (1990, vegeu més amunt): la justificació de la renúncia a l'amplitud comunicativa del propi codi en disposar d'un altre de gran abast (el castellà). Segurament aquesta afirmació és un clar contraexemple de la idea habitual que l'elaboració d'una proposta normativa té com a objectiu últim l'eixamplament funcional d'una varietat subordinada i, doncs, la seva promoció. Com ha assenyalat José M. Sánchez Carrión (1987:75), perquè una llengua pugui satisfer la funció *cultural de civilització*, cal que sigui apresada (com a estrangera) per grups de persones nadiues d'altres llengües equivalents a aquells que aprenen llengües estrangeres dins la pròpia comunitat. Tant aquesta funció com la de *llengua internacional* continuarien restringides per al codi subordinat, aparentment.

Tornem, però, al nucli dur de l'argumentació isolacionista: la consideració del gallec com a llengua nova (per elaboració). Potser resultaria útil recordar, a aquests efectes, els requisits postulats per Uriel Weinreich (1953) perquè d'un contacte lingüístic en resulti una llengua nova (aparentment, el context en què s'estaria desenvolupant l'*Ausbau* gallec):

- 1) Que la forma de la varietat resultant del contacte sigui prou diferent de les corresponents a les «llengües base». Segons Weinreich, aquestes han de ser prou diferents entre si perquè el resultat també ho sigui.
- 2) Que gaudeixi d'una certa estabilitat formal, després d'una etapa inicial d'indeterminació.
- 3) Que hi corresponguin unes funcions diferents de les que pertocaven a les «llengües base». En qualsevol cas, resulta imprescindible que sigui llengua familiar d'una comunitat. Cal valorar

7. Amb dades extretes de Chacón & Rodríguez (1991) i Arias (1993).

també que l'eixamplament funcional es correspongui amb un augment de l'estabilitat formal (2) i de la percepció subjectiva del propi codi com a diferent (4).

4) Que sigui classificada pels propis parlants com una llengua diferent. Un criteri que tindrà a veure, lògicament, amb factors d'ordre divers (aïllament físic —o polític— de la matriu lingüística, vinculació a tendències polítiques centrífugues, etc.).

Tot el que havíem vist fins ara fa pensar que l'isolacionisme porta el gallec a una situació en què resulta difícil satisfer el primer dels requisits, que la forma de la varietat resultant sigui prou diferent de les corresponents a les «llengües base». Com ja ha constatat Gabriel Rei Doval, «[...] *no noso caso, témo-lo problema da escasa distancia lingüística existente entre galego e castelán que, de adoptarmos unha postura extrema na aceptación de préstamos pode diluír atnda máis a mínima diferenciación necesaria para a súa supervivencia como lingua que é por elaboración*» (Rei Doval 1993:69).

La pregunta és, doncs, si hi ha un espai (lingüístic) suficient entre gallec i portuguès com perquè hi pugui aparèixer una tercera *llengua pont*. La resposta és difícil, certament. Tampoc no serà fàcil, en conseqüència, que el gallec pugui satisfer a curt termini el segon requisit formulat per Weinreich, l'estabilitat formal.

L'isolacionisme experimenta, a més, una curiosa paradoxa: els grups nacionalistes, que a Galícia han tingut una extraordinària influència en el foment de l'ús social del codi autòcton, mantenen una postura ambigua. Hem parlat d'una paradoxa, perquè l'actitud d'aquests col·lectius il·lustra, de fet, un conflicte entre els principis de *nacionalisme* i d'*igualitarisme*, proposats per Lars S. Vikør (1993) per a l'anàlisi de la intervenció sobre el *corpus* en els processos de planificació lingüística. En el primer cas, aquesta s'orientaria a emfasitzar el caràcter de símbol nacional d'una llengua determinada. També Joshua Fishman (1972) s'ha referit al principi de nacionalisme, considerat com a filtre ideològic davant les tries normati-

ves. Concretament, operaria de la següent manera:

— en un sentit general, proveint els objectius de la planificació lingüística, identificant «allò que és desitjable», ja sigui una forma lingüística o un estat de llengua;

— en un sentit més concret, defugint la variació, com a disgregadora i afeblidora dels sentiments de pertanyença i d'autoestima (vegeu més amunt la referència al component de solidaritat grupal, del concepte de lleialtat lingüística);

— com a conseqüència, serà habitual que siguin considerades com a referent lingüístic aquelles àrees que suposadament no han quedat contaminades per influències externes. L'elecció s'escau tot sovint en el món rural.

— El dilema que es planteja la planificació lingüística d'inspiració nacionalista quedaria formulat com segueix: de quina manera es poden conciliar *modernització i autenticitat*. En la formulació més extrema les respostes possibles serien dues: és impossible (les característiques de la llengua la inhabiliten per a vehicular el progrés científic) o bé no és necessari (ja es disposa d'una llengua de contrareferència que satisfà aquelles funcions —vegeu més amunt la renúncia isolacionista a fer del gallec una llengua d'abast internacional).

El principi d'*igualitarisme*, d'altra banda, fa referència a la voluntat que la planificació lingüística tingui com a objectiu promoure la igualtat entre tots els grups i els individus. De fet, les propostes de reformes ortogràfiques amb finalitats simplificadores han estat connotades tot sovint amb una voluntat democratitzadora.

Els col·lectius més destacats del nacionalisme gallec han reaccionat davant la pluralitat de propostes ortogràfiques intentant generalitzar-ne la legitimitat — si més no, a curt termini— i han entrat en contradicció amb el segon dels principis que acabem d'esmentar. D'altra banda, un important llast marxista els va portar,

en un primer moment, a assumir propostes normatives castellanitzants per tal de facilitar la ràpida adquisició de les habilitats ortogràfiques a les classes populars, escolaritzades en la llengua oficial de l'estat (lligant clarament amb el principi d'igualitarisme que suara esmentàvem). Tanmateix, aquests grups no han renunciat mai, a nivell programàtic, a la reunificació lingüística amb la variant portuguesa, de la mateixa manera que, en comptes d'instal·lar-se en la normativa oficial, han optat —de manera provisional— per posicions intermèdies (els «mínims»). De manera que un hipotètic avançament de les seves posicions podria portar a revisar la normativa estipulada, molt probablement en un sentit reintegracionista.⁸ És a dir: el creixement d'un dels sectors que més s'ha destacat per la defensa del gallec podria no traduir-se en la defensa de la independència lingüística, sinó més aviat al contrari.

També resulta difícil, per tant, apel·lar a la *consciència* (de parlar una llengua diferent), el quart supòsit previst per Weinreich: si acceptem les seves tesis, doncs, la manera en què el gallec podria afirmar la seva autonomia hauria de passar per un important eixamplament funcional (el tercer supòsit). En aquestes condicions, la renúncia *a priori* a operar com a llengua internacional, com acabem de veure, sembla, com a mínim, un luxe difícil d'assumir. Sempre que no sigui en el sentit que assenyala Eugenio Coseriu: «[...] si se quiere conservar el gallego como tal, hay que elegir como lengua de intercambio, entre las dos que se ofrecen [castellà i portuguès], a la que menos se parece al gallego, es decir, el español, porque un dialecto demasiado afín a otro queda normalmente absorbido por este último» (Coseriu 1987:135).

En qualsevol cas, és clar que el panorama no és tan difícil per a les propostes isolacionistes com pugui semblar en els paràgrafs precedents. La declaració d'obligatorietat en àmbits determinats o la discriminació positiva que es produeix en el món de l'ensenyament o l'editorial (a Galícia resulta extraordinàriament difícil publicar

8. Vegeu sobre l'actitud dels partits Gil Hernández (1986).

d'acord amb pautes normatives diferents de l'oficial o fer-ne esment en els instituts —fins i tot la Universitat) afavoreix, sens dubte, uns determinats usos escrits (que simbolitzen un determinat tipus de llengua). I és evident que, ara com ara, no podem saber el que passaria si l'oficialitat d'aquesta alternativa fos revocada.

2. La teoria de la pràctica reintegracionista

Podem parlar també d'*elaboració*, en el cas de les propostes reintegracionistes (fent especial referència a la codificació gràfica, que és el que ens ocupa), perquè el model de 1985 de l'*Associaçom Galega da Língua* manté un seguit de peculiaritats per a la norma gallega, que la distancien de la portuguesa (i de la brasilera, i la luso-brasilera dels *Acordos ortográficos* dels països lusòfons): entre altres, la representació de la consonant nasal velar (amb *mh*); l'ús de dièresi (coincidint amb la norma brasilera, però no pas la portuguesa); l'ús de *ç*- inicial (substituïda en portuguès estàndard per *s*-), els sufixos en *-çom* (port. *-ção*) o, més genèricament, la renúncia a l'ús de l'emblemàtica marca de nasalitat en portuguès (*constituiçom/constituição*; *constituiçom/constituições*); l'opció per les formes enclítiques amb els futurs dels verbs, i no pas les mesoclíti-ques (*lembrarei-mellebrar-me-ei*), etc. En certa mesura, la proposta d'AGAL-85 permet que es respecti un mínim de cohesió simbòlica com a grup diferenciats, alhora que s'experimenta la reintegració. No és pas per casualitat, doncs, que els reintegracionistes d'AGAL mantenen l'ús del glotònim *llengua gallega* (eventualment *gallego-portuguesa*), i no pas *portuguesa*, el nom amb què es coneguda internacionalment (i amb el que és oficial a la CEE, l'ONU, l'OEA o l'OUA). De fet, els membres de la Comissió Lingüística de l'AGAL han manifestat en diverses ocasions que el referent de la seva proposta codificadora són les Normes de Castelló; i, com sabem, és una pràctica força habitual al País Valencià referir-se, precisament, al *valencià* amb aquest nom, fins i tot entre aquells individus que no qüestionen la unitat del diasistema català.

El model d'AGAL-85 s'acostaria al de *codificació autònoma*, tal i com l'ha formulat Lluís B. Polanco (1984): un nou feix de normes no competitives, considerat alternatiu a un estàndard (teòric) que comptaria, a més, amb les normes portuguesa i brasilera. Dèiem que AGAL-85 permetia al col·lectiu gallegòfon mantenir la sensació d'exclusivitat normativa (l'ortografia és específica, certament), però, alhora, beneficiar-se de manera selectiva dels avantatges de la condició de *minoría exoglòssica* (de frontera), suport de l'estat matriu i estintolament del corpus: el galleg esdevé llengua internacional sense haver de bandejar els aspectes més primaris de la funció d'identitat.⁹ La proposta reintegracionista, a més, conjumina motius instrumentals i simbòlics —pel que fa a l'adquisició—, en fer del propi codi un instrument prestigiós. Els nous usuaris serien captats atenent també a l'extraordinari *valor d'ús* de la segona llengua romànica més parlada al món; en conseqüència (teòricament), haurien d'augmentar l'autoestima i la lleialtat lingüística, d'acord amb la funció de prestigi de la llengua estàndard (cf. més amunt). Encara més, la presència del codi al·lòcton resulta menys amenaçadora quan hi ha la referència d'un estàndard que permet controlar la interferència i que no és susceptible (si més no, en aquest context històric) de ser fàcilment subordinat al castellà, en virtut de la seva oficialitat en un estat independent. Quedaria garantida, en conseqüència, l'operativitat de la funció de marc de referència de la llengua estàndard. La funció separatista s'activaria en eixamplar-se la distància amb el codi

9. Heinz Kloss (1967:41) ha atribuït la paternitat del concepte d'*exoglòssia* a Joshua Fishman: «The term *exoglossic* was coined by Joshua Fishman. He considered it more apt as a description of countries which have adopted a foreign language than the alternative *teleglossic*, suggested by me.» En un sentit més matísat, Jordi Bañeres utilitza l'etiqueta d'*exoglòssiques* per a fer referència a minories lingüístiques que disposen d'una matriu lingüística en situació majoritària en un lloc de radicació diferent, situació que l'autor qualifica d'avantajosa *a priori*: «L'*exoglòssia* és una factor globalment positiu, ço és a dir, té moltes més oportunitats una *minoría lingüística* d'una llengua que en qualche banda és majoritària, que no pas una *llengua minoritària*, que, per definició, arreu és minoritària» (Bañeres 1991:41).

de contrareferència. Tanmateix, cal no oblidar que, de fet, la distància entre els estàndards castellà i portuguès realment és mínima,¹⁰ la qual cosa fa pensar que el nombre d'interferències que hauria d'experimentar una teòrica zona de contacte seria certament notable (en el cas de l'elaboració isolacionista, *extraordinàriament* notable, és clar). Cal considerar, a més, que la funció unificadora (de la diversitat dialectal) de la llengua estàndard queda debilitada, de bon començament, quan hom aspira a mantenir certes diferències (ni que sigui de matís) que individualitzen la pròpia varietat. La proposta d'AGAL no deixa de ser la de generar una àrea (macro)dialectal *per (re)elaboració*. Novament, l'exemple de les Normes de Castelló referma la (teòrica) viabilitat de la proposta. La funció unificadora i la separatista, d'altra banda, porten a considerar factors d'ordre psicosocial, com ara l'estatus del conjunt d'usuaris: no són pas negligibles dades com la diferència dels indicadors econòmics Galícia-Portugal, clarament beneficiosos per a la primera; o la intercomprensió *unilateral* entre els col·lectius lusòfons i castellanòfons, a la Península Ibèrica.

D'altra banda, els defensors de l'adopció a Galícia dels *Acordos Ortogràfics da Lusofonia* (col·lectius com les *Irmandades da Fala da Galiza e Portugal* o l'*Associação de Amizade Galiza-Portugal*) obvien l'elaboració: en el seu cas, doncs, el problema es redueix a generar un discurs que justifiqui l'actitud d'arrecerar-se sota un sostre homogenètic.¹¹ I el discurs, per la seva banda, es redueix a demostrar que és, precisament, un sostre homogenètic i no pas

10. Fins al punt que alguns autors, com ara John E. Joseph (1987) o Joan Rubin (1976) atribueixen —probablement de manera forçada— la distinció entre portuguès i espanyol més a motius d'ordre socio-polític que no pas estrictament lingüístic.

11. Sobre el concepte klossià de *llengua sostre*, vegeu per exemple Goebel 1992:11: «*Si distinguono tetti omogenetici (come per esempio la lingua italiana standard al di sopra dei dialetti lombardo, toscano e umbro) e tetti eterogenetici (come per esempio la lingua francese standard come tetto principale dei dialetti germanici dell'Alasazia e della Lorena)*». Llengua sostre seria, doncs, aquella «*che 'protegge' e nello stesso tempo impedisce ogni iniziativa emancipatoria degli idiomi 'protetti'*» (Muljacic 1984:78), generalment vehiculada per l'ensenyament.

heterogenètic. Una de les maneres de fer-ho —potser la més eficaç, a la pràctica— és la de participar com a igual en les negociacions que han pretès unificar els aspectes més epidèrmics de l'estàndard policèntric luso-brasilèr, del qual es reivindica la filiació: els *Acordos Ortogràfics da Lusofonia*, entre els països de llengua oficial portuguesa.¹² I, és clar, assumir-ne els resultats immediatament. Una acceptació que pot ser perfectament acrítica: no importa tant el contingut dels acords, com els acords mateixos. El concepte de Lusofonia, de Galícia estant, ultrapassa de molt les qüestions merament ortogràfiques: implica l'adscripció a un univers de referències culturals i de civilització inèdit en la història del país. Sobre el procés que hauria de menar a la construcció d'aquest espai lusòfon renovat, resulten prou reveladores les paraules d'António Gil Hernández: «*[...] a lusofonia (pre-)supõe certa concepção da unidade que anima os lusofonos e sobretudo implica o discurso legitimador dessa concepção unitária [...] É com a afirmação da unidade que se constrói a unidade*» (Gil Hernández 1989:17).

No és cap paradoxa, doncs, que la norma ortogràfica corresponent a l'*Encontro* d'unificació de Rio de Janeiro (1986) hagués tingut probablement a Galícia el seu nucli de seguidors més actiu. Aquest tipus d'actitud força al màxim els límits de la condició exoglossíca, fins al punt que el *reintegracionisme* no té sentit perquè no cal reintegrar res: el gallec és portuguès —o no ha deixat pas de ser-ho—, de manera que el problema genèric de l'estandardització es redueix a vehicular les solucions ortogràfiques, lexicals, gramaticals, fonètiques, sintàctiques i estilístiques d'un estàndard consolidat. Aparentment, aquesta proposta activa totes les funcions de la llengua estàndard: unificadora (del diasistema), separatista (de la llengua de contrareferència), de marc de referència (amb totes les garanties d'una codificació consolidada) i de parti-

12. El «Diário da República» [portuguesa] núm. 193 (sexta-feira, 23 de agosto de 1991) que oficialitza per a Portugal l'*Acordo Ortográfico* de 1990 fa constar de manera explícita en la p. 4.370 que aquest s'ha produït «*[...] com a adesão da delegação de observadores da Galiza*» (una delegació no oficial, òbviament).

cipació (per la condició del portuguès de llengua internacional de civilització). A la pràctica, tanmateix, ignora la complexitat del procés d'estandardització, suposant que una normativa (no tan sols ortogràfica) que *per a Galícia encara és de laboratori* es pot generalitzar fàcilment com a referencial per a un conjunt d'usuaris que va perdre fa cinc segles el contacte directe amb la (sub)comunitat que l'ha generada. Una proposta, en fi, que renuncia a buscar un punt d'equilibri entre normes *prescriptives* i *descriptives*.

Tèdicament, el model que acabem de descriure no és incompatible amb el reintegracionisme moderat que predica l'AGAL, si més no pel que fa als objectius finals. Estratègicament, però, són difícils de conciliar. El reintegracionisme *de màxims* hipoteca en certa mesura la viabilitat de les propostes moderades, forçant fins al límit les conseqüències del seu discurs. Si gallec i portuguès són la mateixa llengua, els matisos ortogràfics (i de la codificació, en general) resulten innecessaris: l'estàndard gallec és l'estàndard portuguès (qualsevol que sigui aquest) i el gallec estricte n'és una varietat. L'AGAL, per la seva banda, parteix d'una radiografia sociolingüística (aparentment) més afinada: no existeix un estàndard portuguès. Com assenyala Alan N. Baxter, «*Portuguese has two standard varieties: those of Brazil and Portugal; and, according to some writers [...], it has a third standard in development — Galician, spoken in Spain, and potentially others in Africa*» (Baxter 1992:11).

Estaríem parlant, doncs, d'una *llengua policèntrica*, un concepte encunyat per Heinz Kloss «*to describe languages with several interacting centres, each providing a national variety with at least some of its own (codified) norms*» (Clyne 1992:1; cf. Kloss 1967b:31-33). És clar que aquest fet resulta prou determinant, en el moment de dissenyar les estratègies que han de (re)conduir el gallec al seu diasistema històric. D'entrada, les diferències entre els (sub)estàndards portuguès i brasiler no es limiten a les qüestions ortogràfiques (dièresi, accentuació, grups consonàntics, guionet), sinó que abasten qüestions d'ordre lexical (*ônibus/autocarro; aeromoça/hospedeira*), fonètic (semi-

vocalització en brasiler de /l/ final, *vs.* velarització en portuguès; palatalització de sibilants finals en portuguès i no pas en brasiler —tret de Rio de Janeiro), morfonsintàctic (p. ex., ús de *estar+gerundi* — en brasiler — *l' estar+a+infinitiu* amb valor aspectual progressiu: *Estão falando / Estão a falar*), pragmàtic (ús de *tu/você* en tractament informal... cf. Baxter 1992). Tot i que encara no han convidat a parlar de dues llengües diferents, aquests matisos no es poden pas negligir. La voluntat d'acceptar com a propi l'estàndard portuguès no sembla que impliqui, doncs, un procés lliure d'altres decisions, si no és que s'optava per un dels dos models (per exemple, el del portuguès europeu), una tria que —en qualsevol cas— caldria justificar. Certament, el model d'AGAL haurà de ser capaç de donar solucions originals o coincidents amb les que corresponen als altres dos (sub)estàndards, mantenint l'equilibri de la pròpia individualitat dins del conjunt del diasistema.

4. Post-text

Ja per acabar, tot connectant amb el pretext que obria aquest treball, apuntarem un llast permanent que el reintegracionisme ha d'assumir, i que podríem anomenar *perills de l'exoglòssia*. El descriurem, un cop més, amb les paraules d'Eugenio Coseriu: «*Ya aún cuando la solución lusitanista fuera conveniente, no sería, en las condiciones actuales, realizable. Ante todo, es muy poco probable que el estado español consienta tal solución mientras Galicia sea parte integrante de España*» (Coseriu 1987:136).

Certament, no és gens fàcil que cap estat accedeixi fàcilment a reconèixer la presència en el seu territori històric d'una minoria (etno)lingüística de frontera. Entre altres motius, n'hi ha un de prou evident: la possibilitat de legitimar un focus irredemptista que qüestioni la pròpia integritat territorial. Probablement aquest no és encara el cas de Galícia (potser mai no ho serà),¹³ però cal recordar

13. El diari portuguès «O Público», en la seva edició del 26-v-1996 (p. 11) recull, a propòsit de la

que —com assenyala lúcidament José

visita a Espanya del president portuguès Jorge Sampaio, les línies següents: «*A margem do programa oficial, houve referências mais clamorosas a esse patrimônio comum [gallego-português], na realização de duas manifestações em Santiago de Compostela. Uma, de manhã, promovida pela Associação Galega da Língua, com duas dezenas de participantes a surpreenderem a comitiva, defendendo que o idioma galego é o português. E deram voz ao seu protesto cantando Grândola Vila Morena e com palavras de ordem diretas — “Galiza e Portugal, falamos igual”; “Galego e português a mesma língua é” —, além de referências diplomaticamente embaraçosas — “Viva Portugal, abaixo a monarquia” e gritos de “Independência!”*»⁵⁵

BIBLIOGRAFIA

- AGAL [COMISSOM LINGÜÍSTICA], *Estudo crítico das «Normas ortográfica e morfológicas do idioma galego»*. (Instituto da Língua Galega-Real Academia Galega, 1982) (la Corunya, AGAL, 1983).
- AGAL [COMISSOM LINGÜÍSTICA], *Prontuário ortográfico galego*. AGAL (la Corunya 1985).
- AGAL, *Estatutos da Associação Galega da Língua* (legalitzats el 2 d'octubre de 1981). «Agália», 1 (1985).
- ARIAS, Valentín, *Libro de estilo* (Consellería de Cultura e Xuventude. Dirección Xeral de Cultural. Xunta de Galicia, 1993).
- ASOCIACION SÓCIO-PEDAGOGICA GALEGA [AS-PG], *Orientacións para a escrita do noso idioma* (Santiago, Xistral, 1980).
- ASOCIACIÓN SÓCIO-PEDAGOGICA GALEGA [AS-PG], *Orientacións para a escrita do oso idioma* (Orense, Galiza Editora, 1982).
- BANERES, Jordi, *Els correlats macrosocials del multilingüisme igualitari. Assaig exploratori*, dins AA.DD., *Nous reptes en l'ensenyament de les llengües* (Barcelona, EUMO, 1991).
- BAXTER, Alan N., Portuguese As a Pluricentric Language, dins Michel CLYNE (ed.), *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations* (Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter, 1992).
- CHACON CALVAR, Rafael & RODRIGUEZ ALONSO, Manuel, *O galego correcto (Cuaderno de área de lingua galega)* (Vigo, Ediciones SM, 1991).
- COSERIU, Eugenio, *El gallego y sus proble-mas. Reflexiones frías sobre un tema candente*, «Lingüística Española Actual», IX (1987).
- CRISTOVÃO ANGUEIRA, José Ângelo, *Nacionalismo galego: questões a debater*, «Agália», 26 (1991).

Angelo Cristóvão—, «[...] *seria ingénuo de mais pretender que a assunção de uma língua e cultura ameaçada, como a lusófona em território político espanhol, não tenha implicações políticas*» (Cristóvão 1991:236).

Ja ho hem vist en els primers paràgrafs: sembla que sí que en té, d'implicacions polítiques. Em temo molt, però, que a hores d'ara hi ha qui s'estima més ignorar-les. Potser és millor que sigui així.

ÓSCAR DIAZ FOUCES

- FALCÓN, Xabier, *Teoria de la planificació lingüística*, tesi doctoral. Microfitxa (Universitat de Barcelona, 1988).
- FERNÁNDEZ, Mauro, *Coordenadas sociais e dinâmica do bilingüismo*, «Grial», 110 (1991).
- FISHMAN, Joshua, *Language and Nationalism* (Rowley, Mass. Newbury House, 1972) [Citem per a la rep. FISHMAN, J (1988)].
- GARVIN, Paul, *General Principles for the Cultivation of Good Language*, dins RUBIN & SHUY (eds.) (1973).
- GARVIN, Paul & MATHIOT, Madeleine, *The Urbanization of the Guarani Language: A Problem in Language and Culture*, dins WALLACE, A., *Men and Cultures; Selected Papers of the Fifth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences* (Filadèlfia, Univ. of Pennsylvania Press, 1956) [Citem per a la rep. FISHMAN, ed. (1968); Garvin (1973b) data el 1960].
- GIL HERNÁNDEZ, António, *Partidos políticos e standardização do idioma na Galiza*, «Agália», 7 (1986).
- GIL HERNÁNDEZ, António, *As minhas razões para acreditar na «lusofonia»*, «Cadernos do Povo», 5-14 (1989).
- GOEBL, Hans, *A proposito di «elaborazione linguistica»*, «Mondo Ladino», Ann XVI, 1-2 (1992).
- HAKON JAHR, Ernst, *Language Conflict and Language Planning* (Berlín / Nova York, Mouton, 1993).
- JOSEPH, John Earl, *Dialect, Language and «Synecdoche»*, «Linguistics. An Interdisciplinary Journal of The Language Sciences», vol. 20-7/8 (1982).
- JOSEPH, John Earl, *«Superposed» Languages and*

- Standardization, «Studi Italiani di Linguistica Teorica ed Applicata», Anno XIV, 1-3 (1985).
- JOSEPH, John Earl, *Eloquence and Power. The Rise of Language Standards and Standard Languages* (Londres, Frances Pinter, 1987).
- KLOSS, Heinz, *Bilingualism and Nationalism*, «The Journal of Social Issues», vol. XXIII, 2 (1967).
- KLOSS, Heinz, «Abstand» languages and «Ausbau» languages, «Anthropological Linguistics», vol. 9, 7 (1967).
- KLOSS, Heinz, *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800* (Düsseldorf, P.V. Schwann, 1978) [2^a ed.].
- LAMUELA, Xavier, *Estandardització i establiment de les llengües* (Barcelona, Edicions 62, 1994).
- MONTEAGUDO, Henrique, *Sobre a polémica da Normativa do Galego*, «Grial», 107 (1990).
- MONTEAGUDO, Henrique & SANTAMARINA, Antón, *Galician and Castilian in Contact: Historical, Social, and Linguistic Aspects*, dins POSNER & GREEN (eds.) (1993).
- MUIJAČIĆ Žarko, *Il fenomeno Überdachung «tetto», «copertura» nella sociolinguistica (con esempi romanzi)*, «Linguistica», XXIV (In memoriam Anton Grad Oblata, 1) (1984).
- POLANCO, Lluís B., *La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives*, dins AA. DD. (1984).
- PUEYO, Miquel, *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana* (Universitat de València, 1991).
- REAL ACADEMIA GALLEGA / INSTITUTO DA LINGUA GALEGA [RAG-ILG], *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* (Instituto da Lingua Galega / Real Academia Galega, 1982) [Citem la 5a. ed. (1985)].
- REI DOVAL, Gabriel, *Sobre planificación léxica na lingua galega. No 25 aniversario de «Introduction to a Theory of Language Planning» de Valter Tauli*, «Cadernos de Lingua», 7.
- RUBIN, Joan, *Language and Politics from a Sociolinguistic Point of View*, dins O'BARR & O'BARR eds. (1976).
- SÁNCHEZ CARRIÓN, José M. «Txepetx», *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del éuskara y teoría social de las lenguas* (San Sebastián, Elkar, 1987).
- VIKØR, Lars S., *Principles of Corpus Planning - As Applied to the Spelling Reforms of Indonesia and Malaysia*, dins HAKON JAHR (1993).
- WEINREICH, Uriel, *Languages in Contact. Findings and Problems* (Nova York, Linguistic Circle of New York, 1953) [Rep. a Mouton, l'Haia / París].